

DEĞİŞEN TOPLUMDA AİLE VE ÇOCUK EĞİTİMİNDE SORUNLAR

Prof. Dr. A. Kadir ASLAN*

ÖZ

Çağımızda toplumsal değişmeye paralel olarak hızlı bir değişime uğrayan kurumlardan biri ailedir. Bu bildiride ailenin yapı ve işlevlerinde meydana gelen değişmeler ve özellikle ailenin temel işlevi olan çocuğun eğitimi konusunda karşılaştığı sorunlar üzerinde durulmuştur. Çok sayıda deneyim ve bilgiyi çocuğa aktaran sosyalizasyon sürecinde aile çevresinin önemi bilinmektedir. Ancak değişen toplumda aile yapısı her zaman çok hızlı bir şekilde gelişen teknolojik yeniliklere uyum sağlayamıyor ve modern yaşamın gereklerine uygun bir yapı oluşturmakta geç kalıyor. Bu durum çeşitli sorunlar doğurmakta dolayısıyla çocuk eğitimini de etkilemektedir. Bu sorunların en önemlileri, aile içi iletişim ve etkileşimdeki güçlüklerdir.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal değişme, aile, eğitim, çocuk eğitimi.

ABSTRACT

In contemporary society, family is one of the institutions changing rapidly according to the social change. This paper is concerned with the changes in the structure and the function of the family. Furthermore, it deals with the problems of child education, which is the basic task of the family. During the socialization period, the social circle in which the child undergoes many experiences and knowledge has a great importance. However, in this constantly changing society, the structure of the family fails to keep up with the fast developing technological improvements and lags in constructing a structure demanded by the necessities of modern life. This creates a number of problems and accordingly affects child education. The most important problems are the difficulties in communication and interaction between the family members.

Key Words: Social change, family, education, child education.

GİRİŞ

Toplumsal yapının temelini oluşturan insan ilişkileridir. Bu ilişkilerin oluşturdukları kalıplar toplumsal kurumları oluştururlar. Toplumsal yapının korunması ve toplumsal ilişkilerin sürdürülmesinde toplumsal kurumlar sürekli olarak birbirleri ile etkileşim halindedirler.

Toplumsal sürekliliğin de, değişimin de dinamiği, kurumlar arasında var olan iletişim ve etkileşimdir. Toplumsal kurumların üstlendikleri roller gereği işlevleri birbirinden farklıdır. Onun için her zaman toplumsal kurumlar arasında bir uyum, bir ahenk beklenemez. Bazı kurumlar arasında uyum görülebileceği gibi, bazılarının çatışmaları da görülebilir.

Toplumsal kurumlar arasındaki çatışmalar toplumsal değişimin bir sonucu oldukları gibi toplumsal değişimin itici gücü de olabilirler. Toplumsal bütünlük ve süreklilik bakımından önemli olan kurumlar arasındaki bu ilişkidir. İlişkilerin ahenkli veya çatışmalı olması, toplumsal bütünlüğü

bozmaz. Ancak değişmeye az veya çok, etkide bulunur.

Bu nedenle toplumların durağan olmadıklarını, ancak tarihsel süreç içerisinde nitelik değiştirdiklerini söyleyebiliriz. (Ozankaya,1982: 307). İlkel olsun, gelişmiş olsun hiçbir toplumu statik, değişmez olarak nitelendiremeyiz (Tezcan, 1984: 1). Ancak bu değişimin hızı zamana ve koşullara göre toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Nitekim endüstrileşmenin başladığı 19. yüzyıl ve içinde yaşadığımız 20. yüzyıl değişimin dikkat çekici olduğu yüzyıllardır. Toplumsal sistemlerin, yapıların hızlı değişim geçirdiği bir dönem yaşamaktayız. Bu değişmeler beraberinde yeni oluşumlar ve sorunları getirmektedir. Çünkü eski olgular ve değerler yenileri ile yer değiştirmekte, yeni değerler yeni kurumları, yeni kurumlar da yeni tutum ve davranışları gerektirmektedir.

Çağımızda gerek yapısal, gerekse işlevsel bakımdan hızlı bir değişime uğrayan, toplumsal yapının temelini oluşturan kurum ise ailedir. Bu bildiride

* Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

ailenin yapı ve işlevlerinde meydana gelen değişimler ve özellikle ailenin vazgeçilmez evrensel işlevi olan çocuğun eğitimi konusunda karşılaştığı sorunlar üzerinde durulacaktır.

AİLE KAVRAMI

Aile sözcüğü, her gün kullandığımız dilin bir parçasıdır. Sosyolog olalım veya olmayalım bu sözcüğü sıklıkla kullanırız. Gubbels'e göre ise (1971: 7), bu durum iyice tanınan, herkes tarafından bilinen bir kavramla uyduğu izlenimini vermektedir. Çünkü her zaman günceldir, yerleşiktir, çünkü görünüşte doğal bağlar üzerinde kurulmuştur. Oysa öyle durumlar ve dönemler oluyor ki, o hiç bir şey değildir. Bunun bilincine varmak için etrafına bakmak, gençliğin düzensizliğini, şaşkınlığını ve aynı zamanda ebeveynliğini gözlemek değişen toplumla birlikte geleneksel anlayışa zıt durumların açıklamasını yapmak yeterlidir. Eskiden sorun basitti. Aile büyüklerinin, çocukları kendilerinin yetiştirildiği tarzda yetiştirmeleri yeterli idi. Oysa günümüzde aynı tarzda davranmak isteyen anne-babaların, geleneksel yaklaşımın geçersiz, yetersiz ve onarılmaz olduğunun farkına varmaları uzun sürmez.

Demek ki, ailenin zaman ve mekân içerisinde çok hızlı bir şekilde evrim geçiren bir kavram olduğunu dikkate almak gerekir. Bir toplumdan diğerine, bir çağdan öbürüne, aynı toplumun içinde ailenin yapısı, doğası değişiyor (Gubbels, 1971: 7). Hatta sözcüğün etimolojisi bile bunu gösteriyor. Latince'den gelen şekli (famulus) hizmet eden, hizmet veren anlamında kullanılmıştır. Romalılar döneminde aile denince (pater familias) tek bir otoritenin çatısı altında yaşayan insan topluluğu anlaşılıyordu. Burada otorite kuşkusuz baba da idi (père de famille). Aile kavramı otorite anlamında algılanıyordu.

Eski Türklerde aile sözcüğü, boy,soy gibi çok geniş bir insan topluluğunun ifadesi idi (Gökalp, 1976: 280). Bu anlayışların karşısında Auguste Comte'un yeni bir kavram ürettiğini görüyoruz. Sevgi kavramı

(Gubbels, 1971: 8). Comte'a göre sevgi, aile tanımlamasında temel ögedir. Gene aile denince kadının erkekle birlikte oluşturduğu bir birliktelik hemen her toplumda kabul gören bir kavramdır. O kadar çok şeyin değiştiği çağımızda aile, evrimi çok net olan sosyal kurumlardan biridir. Çağdaş toplumlarda aile denince oluşan yeni anlayışlar ise, özgürlük ve eşitlik kavramlarıdır. Bu kavramlardan özgürlük; eş seçme ve diğer toplumsal bazı yaşantılarda özgürlük, eşitlik ise; kadın-erkek (yani karı-koca eşitliği) ve giderek anne-baba ve çocuklar arasındaki eşitliği ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi, tarihsel süreç içerisinde aile kurumu bir arada yaşam, otorite, karşılıklı ilişkiler ve sorumluluklar, sevgi, eşitlik ve özgürlük gibi kavramlarla tanımlanmaktadır.

Toplumun tüm özdeksel ve tinsel zenginliklerinin kuşaktan kuşağa geçmesinde rol oynayan temel toplumsal birim olan (Sayın, 1998: 156) ailenin işlevi ve yapısı toplumsal değişmeye paralel olarak değişmektedir. (Ozankaya, 1982: 233) Kısaca klasik ve belli bir tipteki aileden söz etmek olanaksızdır. (Murdock, 1949: 1-2) Aynı zaman sürecinde ve aynı toplumda bile kırsal ve kentsel kesimlerde aile yapıları ve işlevleri arasında büyük farklar görülebilir. Bütün bu değişik görünümlerine karşın ailenin genel bazı özelliklerinden hareketle tanımını şu şekilde yapabiliriz: Aile, toplumun biyolojik ve kültürel sürekliliğini sağlayan bir toplumsal kurumdur. (De Fleur, 1976: 440) Bu tanımlama, aile kurumunun insan türünün devamında vazgeçilmez bir rolü olduğu kadar, toplumsallaşmanın da en önemli araçlarından olduğunu göstermektedir. Başka bir anlatımla, ailenin dünyaya getirdiği çocuğu toplum yaşamına katmada da önemli bir rolü vardır ve bu tüm toplumlar bağlamında evrenselidir. (Ergil, 1984: 197) Konumuzun gereği olarak ailenin biyolojik (neslin devamını sağlama) işlevini bir kenara bırakıp toplumsallaşma (eğitim) işlevi üzerinde duracağız.

AİLE ve ÇOCUK

“İnsanın geleceği, onun geçmiştir”.
O. Wilde.

Aile, çocukta hiçbir nitelik gözetmeksizin onu benimseyen bir ortamdır (Dinkmeyer, 1967: 155). Doğal olarak her çocuk bir aileye ait olma yoluyla, güvenlik için temel gereksinimi olan doyuma ulaşmak ister. O, nereye ait olduğunu ve aile içinde hangi konumda olduğunu bilmek ister. Bunu çocuğa aile ortamı sağlar. Çünkü ancak bir aileye ait olmak duygusu ve bilinci ona yeni gruplara katılıp orada kendisine bir yer bularak becerilerini geliştirmeyi sağlar. Ailenin duygusal bağları bireyin yaşamdaki bütün ilişkilerinin gelişmesinde çok önemlidir. Bu nedenle aile, çocuk için ilk ve en önemli sosyalizasyon ajanıdır. Çocuk, insanların birbirleri ile ilişkilerini ilk olarak aile içinde anlamaya başlar. Şunu bilmek gerekir ki, çocuğun insan ilişkilerini ilk kez ailede gözlediği için kıyaslamak için bir temeli yoktur. O, en az belli bir süre insanların birbirleriyle bu şekilde ilişki kurduklarına inanır. Aile, çocuk için belli sosyal statüyü temsil eder. Hatta çocuk babasının mesleğinden bile etkilenir. Öyle ki, bu onu belirli bir kültürel çevre içine yerleştirir. Ailenin sosyo-kültürel yapısı çocuğa belirli adet, gelenek ve tutumlar aşılır. Çocuk doğal olarak hangi tutumları kabul edip kendisi için adapte edeceğini seçme özgürlüğüne kavuşurken, ailedeki ilk deneyimlerinin etkisinde kalır. Aynı zamanda aile, çocuk için aldığı kararlar yoluyla, onun üzerinde etkileyici bir unsurdur. (Kent'in belirli bir yerinde yaşamak, belirli yerlere gitmek, belirli kişilerle görüşmek, hatta TV programlarının seçimini yapmak gibi...) Böylece aile, çocuk için toplumun orijinal bir yorumcusudur. Çocuğun toplumla bütünleşmesinde standartlar koyar.

Bugün, çok sayıda deneyim ve bilgiyi çocuğa aktaran sosyalizasyon süreci içerisinde aile çevresinin önemi bilinmektedir. Winnicott (1969, Aktaran Dufeoyer, 1987: 127) şöyle bir ifade kullanıyordu: “ Dikkat ettim ki, bana bir

bebek gösterdiklerinde, mutlaka aynı zamanda onunla ilgilenen birini de gösterirler.” Böylece ailenin, çocuğun gelişimi üzerinde ne kadar etkisi olduğunun önemini, aciliyetini vurgulamak istemiştir (Pourtois-Desmet, 1989: 72). Görülüyor ki, çocuğun kişiliğinin gelişmesi ailede başlıyor. Toplumsal normlar orada öğreniliyor.

GELENEKSEL AİLEDE EĞİTİM

Geleneksel geniş aile, genellikle kırsal veya geleneksel toplumların bir ürünüdür. (Litwak, 1965: 290) Ekonomik ve siyasal bir birlik olarak düşünülür. Yatay ve dikey boyuttaki kuşakların bir arada yaşadığı bir aile tipidir. Bu tip ailenin çocuk eğitimi ile ilgili en çok eleştirilen yönü, çocuğun özgürlüğünü kısıtlama ve dolayısıyla toplumsal gelişmeyi önleme özelliğidir. Çünkü bu ailelerde ailenin en büyüğü yetke durumundadır. Buyrukları ve kararları o verir. Bir diğer anlatımla demokratik bir yaklaşım söz konusu değildir. Anne ve babanın çocukla doğrudan iletişimi yetersiz kalmaktadır. Böylece çocuk duygusal yönden gerekli iletişimden yoksun kalmaktadır. Bu durum onun yaşantısında önemli boşluklar yaratabilir. (Dinkmeyer, 1967: 154) Günümüzde bireylerin çağdaş kurumlarca karşılanan gereksinimlerini de karşılar. (Kongar, 1972: 13) Bu tip ailelerde biz duygusu egemen olduğundan, çocuğun toplumsallaşması bu yönde gerçekleştirilir. Bu nedenle bireysellik en alt düzeyde gelişir ve toplumsal hareketlilik engellenir. Yapılan araştırmalar, geleneksel ailelerin bulunduğu kırsal yörelerdeki temel eğitimden yararlanmaları da (hem nicel, hem nitel yönden) yetersiz kalmaktadır (Balamir, 1981: 161-162). Ayrıca geleneksel ailelerde kız ve erkek çocuklar arasında yapılan ayırım, kız çocuklarının eğitim olanaklarından yararlanmalarını engellemektedir. Ailelerin kız çocuklarına bakış açıları, evinin kadını olması ve bunun için de eğitim olanaklarından yararlanmalarına gerek olmadığı yönündedir. Geleneksel ailenin özelliklerinden biri de aynı zamanda bir (ekonomik) üretim birimi olmasıdır. Aile

açısından önemli olan, tüm aile bireylerinin ekonomik yaşama katkıda bulunmalarıdır. Bu nedenle eğitim, ailede çocuk emeğinin ekonomik yapıya katkısından sonra gelmektedir. Sonuçta, çocukların okula hiç gönderilmemesi ya da işten arta kalan zamanlarda gönderilmesi düşüncesinin egemen olduğu gözlenmektedir (Özbay, 1984: 55). Geleneksel ailelerin eğitime ilişkin yaklaşımları, daha çok geleneksel anlamdaki mesleki becerilerin aile bireyleri tarafından kazandırılması yönündedir. Yani çocuğun aile içindeki önemi, eğitimden önce, üretim birimi olan ailenin bir üyesi olduğu ve geleneksel etkinliklere katılması oranındadır.

Ne var ki, bildirimizin akışı içerisinde değiştiğimiz gibi, toplumsal yapılar durağan değildir ve özellikle endüstrileşmenin gelişmesi ile bir dönüşüm söz konusu olmaktadır. Bu dönüşümde ailenin de, kuşkusuz toplumun bir temel kurumu olarak değişmesi doğaldır. Bu nedenle geleneksel toplumdaki sanayileşmiş topluma geçişte ailenin yapısı ve işlevleri üzerinde durmakta yarar vardır.

GELENEKSEL TOPLUMDAN SANAYİLEŞMİŞ TOPLUMA GEÇİŞTE AİLE

Toplumsal ve ekonomik yapı değişimleri aile yapısında ve buna bağlı olarak işlevlerinde çeşitli değişimlere neden olmaktadır. (Özbay, 1984: 35) Eğitim alanında ortaya çıkan sorunlar da hem toplumsal ve ekonomik yapı değişimlerinin bir uzantısı, hem de ailelerin yeni biçimlerinin bir sonucudur.

Bu sonuç, sanayileşme ve kentleşme süreci içinde, geleneksel toplumdaki ailelerin işlevlerinde olduğu gibi, ailenin bireyler ile toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen sürdüren ve denetleyen bir kurum olmadığı görülür. Çünkü toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ailenin geleneksel olarak sağladığı, ailenin dış toplumla, hatta kendi iç üyeleri arasındaki uyumunu sürdürmesine engel yeni tutum ve değerlerin oluşmasına neden olur.

Teknolojik değişimlerin toplum yaşamına değerler sisteminden önce girmesi, aile bireylerini yeni durumlara ve yaşam biçimine uymaları konusunda yetersiz kılmaktadır. Sanayileşmenin sağladığı olanaklarla, çocuk eğitiminde başka kurumların devreye girmesi, ailenin eğitim ve sosyalizasyon konusundaki işlevlerini görelili olarak zayıflatmıştır. Böylece aile, toplumsal değerleri genç kuşaklara aktarırken toplumun yeniden yapılanmasındaki rolünü başka kurumlarla paylaşmak durumunda kalmıştır.

Batıda yapılan çalışmalar, endüstrileşmenin aile yaşantısında yarattığı etkinin aile bireylerinin yaşamlarını yeniden biçimleyici bir öge olduğunu göstermiştir. E.P. Thompson, İngiltere’de endüstrileşmenin aile üzerindeki dönüştürücü etkisini şöyle belirtir (Thompson, 1963: 416; Özen, 1990: 1): “Endüstriyel farklılaşma ve uzmanlaşmada ilk aşama aile ekonomisinde bir etki yaratır. Erkekler ile kadınlar, anne-baba ile çocuklar arasındaki ilişkilerde bozulma, iş ile yaşam arasında kesin bir farklılaşma olur. Ayrıca aile her sabahki fabrika zili ile yeniden yapılır.”

Sanayileşmenin getirdiği bir diğer sonuç da, doğal olarak insanların kırdan kentlere göç etmesi, bunun sonucunda geleneksel akrabalık ilişkilerini bırakmalarıdır. Ancak kırsal kesimden kente gelen insanların hemen kent yaşamına uydukları veya endüstriyel çalışma koşullarına uyum sağladıklarından söz etmek zordur. Bu durum gerek nitelikli işgücünü oluşturması, gerek kentin sağladığı diğer çağdaş olanaklardan yararlanmaları konusunda önemli sorunlar doğurmuştur (Tatlıdil, 1987: 45).

KENT AİLESİ

Kent ortamının özelliklerini aile yaşamına etkilerini görmek bakımından şöyle özetleyebiliriz: Kentlerde işyerleri çoğu zaman aile bireylerinin oturduğu yerden uzaktır. Gene aile bireyleri genellikle farklı işlerde çalıştıklarından birbirlerinden uzaktırlar. Kentlerdeki insan ilişkilerinin

büyük çoğunluğu bürokratik kurumlarca düzenlenir. Kentlerin bu koşulları aile yapısında aşağıda belirtilen özellikleri ortaya koyarlar:

a) Kent ailelerinin en önemli özelliği genellikle çekirdek aile oluşlarıdır (Toffler, 1980: 264 Aktaran Pourtois-Desmet, 1989:71-72).

b) Ekonomik yaşam ve bürokratik yapılanma nedeniyle kent ailesinin görevleri geleneksel ailelerinkine oranla daha azalmıştır. Aile bireylerinin zamanlarının büyük bir bölümünü birbirlerinden uzakta geçirmeleri aile bağlarının gevşemesine neden olmaktadır. Böylece bireysellik daha çok ön plana çıkmaktadır.

c) Kent ailesinin eğitim ve öğretim görevleri de azalmıştır. Gerek eğitimin çeşitli kurumlarca karşılanması, gerekse bu sürecin değişik grup ve ortamlarda gerçekleşmesi ailenin çocukları üzerindeki denetimini azaltmaktadır. Bu durum sonuç olarak anne ve babalarından farklı bir yaşam biçimi geliştirmelerine neden olduğu gibi; duygusal iletişim açısından da zorluklara neden olmaktadır. Anne ve babaların en gerekli zamanlarda çocuklarının yanında olamayışı, onlarda bir tür eziklik ve suçluluk duygusu yaratmaktadır. Bu da, çocuğun sosyalizasyonu sırasında anne-baba tarafından kendisine ödünler verilmesine yol açmaktadır.

d) Kent ailesinde yakınlık ilişkileri de zayıflamıştır. Ailenin bireyleri üzerindeki denetim ve baskıları zayıflamıştır.

e) Kent ailelerinde çocuk eğitimini büyük ölçüde etkileyen ayrı yaşama ve boşanmalar daha yüksek bir orandadır. Hatta çocuk ruh sağlığında daha büyük sorunlar yaratan evlilik dışı çocuklar olayı, gene kent yaşamının getirdiği sonuçlardır.

f) Kent ailesi sanayileşmenin getirdiği teknolojik gelişmelerden, siyasal, ekonomik ve toplumsal değişmelerden daha derin bir biçimde

etkilendir. Çünkü kent ortamında her türlü iletişimi sağlayan teknolojik ve bürokratik düzenlemeler söz konusudur.

Kentleşme, toplumların yaşamında sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel olarak ortaya çıkan en önemli, köklü değişimleri beraberinde getirmektedir. Başka bir anlatımla kentleşme, ekonominin kaynaklarını harekete geçirirken, siyasal sistemi demokratikleştirmenin en etkili faktörlerinden biri olmaktadır. Zira kentleşme sürecinden geçmeden hiçbir toplumun gelişip, modernleştiği görülmemiştir. Ancak, tüm bu çağdaş özelliklerin toplumsal bedeli, hızlı bir değişim ve onun getirdiği sorunlar olmuştur. Bu sorunlar, başta aile içi etkileşim ve ilişkilerde görülmektedir. Bu nedenle Kağıtçıbaşı (1984: 131-132), “Türkiye’de aile içi etkileşim ve ilişkileri incelemek, bir değişim sürecini incelemektir” der. Demek ki aile yapısı ve aile ilişkilerinin çeşitlilik göstermesi, toplumsal değişim olgusu içinde kaçınılmazdır. Aile ilişkilerinin çeşitlilik göstermesi, eğitim açısından da çeşitli sorunlar getirmiştir.

ÇAĞDAŞ AİLE VE ÇOCUK EĞİTİMİ

Aileler içinde buldukları toplumun yaşam biçiminden etkilenecek çocuklarını yetiştirme biçimlerini belirlerler. (Tuncer, 1980: 7) Başka bir deyişle eğitim yöntemi toplumun beklentileri doğrultusunda saptanır. Ancak bu her zaman ideal bir şekilde olmayabilir. Çünkü hızlı bir şekilde gerçekleşen toplumsal değişim, ailenin işlevlerini de nerede başlayıp, nerede biteceği konusunda büyük ölçüde etkilemektedir. Örneğin geleneksel ailedeki çocuk eğitimi ile çekirdek ailedeki çocuk eğitimi ayrı ayrı unsurları içermektedir. Geleneksel geniş ailede yetişen bir genç kız ve erkek, değişen toplumsal koşullar sonucunda kendilerini çekirdek ailenin birer anne ve babası olarak görebiliyorlar. Hızlı bir değişimin etkisiyle sarsılan ve daha kendi yaşamlarına gerekli düzeni veremeyen aileler, çocuklarının eğitilmesi,

toplumsallaştırılması görevi ile karşı karşıyadırlar.

İlk beş yılın sonunda bu kez ailenin eğitim görevlerini okul üzerine alır. Ancak toplumumuzun eğitimden beklentileri açısından belirtmek gerekirse, daha ilkokuldan itibaren minicik çocuğun bir yarış atı gibi şartlandırılıp zorlanmaya başladığı görülür. Aile ile okul aynı doğrultuda bir anlayışta birleşiyorsa, gücünün çok üstünde de istense, en azından uyumlu istekler karşısında olduğundan, çocuk şanslı sayılabilir. Ancak bu uyumun sıklıkla gerçekleşebildiğini söylemek zor. Çağımızda okula başlama yaşı düşmekte, bitirme yaşı ise yükselmektedir. Bu nedenle okul eğitiminin insan yaşamında çok uzun süreleri kapsadığını görüyoruz. Burada aile açısından ortaya çıkan en büyük sorun, okul ile sürekli bir diyalog içerisinde bulunmak ve özellikle çocuğun boş zaman değerlendirmesinde yardımcı ve yönlendirici olmaktır. Boş zamanların değerlendirilmesi alışkanlığı ailede başlar. Ailenin boş zaman değerlendirme alışkanlıklarını sistematik bir biçimde kazandırması mümkün olmadığından, çocuğun edineceği boş zaman değerlendirme alışkanlıklarında ailenin sosyo-kültürel ve ekonomik konumu önemli bir rol oynar. Geleneksel ailelerde boş zaman değerlendirme bilinci gelişmemişken, çağdaş kent ailelerinde de bu işlev çeşitli nedenlerden dolayı ailenin dışına kaymıştır (Tezcan, 1988:162). Bu olguda bir çok etken rol oynamaktadır. Bu etkenler:

- a) Konutların yetersiz ve elverişsiz oluşu
- b) Aile üyelerinin iş yaşamı nedeniyle yorgun ve çok dolu oluşu
- c) Ticari boş zaman değerlendirme kurumlarının daha çekici duruma gelişi
- d) Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi etkenlerdir.

Kitle iletişim araçlarından özellikle TV, iyi bir boş zaman değerlendirme aracı olmakla birlikte; çocuk eğitiminde, eğer denetimli bir izleme sağlanamazsa, önemli sorunlar yaratabilir. Çünkü çocuklar gerçeğe gerçek olmayanı ayırt etmekte

güçlük çekerler. (Yörükoğlu, 1984: 81) Bu nedenle çocukları, TV'nin olası zararlarından korumak bilinçli bir özen gerektirir ki bu da, aileye düşen bir sorumluluktur.

Ne var ki, değişen toplumda aile yapısı her zaman çok hızlı bir şekilde gelişen teknolojik yeniliklere uyum sağlayamıyor ve modern yaşamın gereklerine uygun bir yapı oluşturmakta geç kalıyor. Bu, çeşitli sorunlar doğurmakta, dolayısıyla çocuk eğitimini de etkilemektedir. Örneğin boşanma veya parçalanma durumuna gelen ailede, çocukta güvensizlik duygusu artmaktadır. Düzensiz ve uyumsuz bir yaşamı sürdürmeye başlayan bu tip ailede anne-babanın, çocukları ile ilişkileri sağlıklı olmamaktadır. Oysa çocuğun sağlıklı bir kişilik ve ruh yapısı geliştirmesinde en önemli ve temel unsur, anne ve baba sevgisi ve ilgisidir. Kendileri sevgi ve ilgiye muhtaç olan eşlerin, çocuklarına bunu sağlayabilmeleri pek kolay değildir.

Çağdaş ailelerin çocuk eğitimi açısından karşılaştıkları önemli bir sorun da çalışan kadınlar, yani çalışan anneler sorunudur. Anne ile çocuk arasındaki sağlıklı bir ilişki, sevgi bağlarının oluşmasına ve kökleşmesine, dolayısıyla çocukta temel güven duygusunun gelişmesine yol açar. Bu ilişki, özellikle 0-3 yaşları arasında sağlıklı bir kişiliğin oluşması ve gelişmesinde önemli bir rol oynar (Dönmezer, 1990: 25). Doğaldır ki, çalışan anne bu ilgiyi tam anlamıyla verememektedir. Annenin, çocuğu, yaşam koşullarından kaynaklanan bu zorluluktan dolayı ihmal etmesi; daha annesinin yüzünü seçemeyen ancak annesinin yanından uzaklaştığını hisseden ve bu yüzden tıpkı solan bir yaprak gibi yüzü solan bir çocukta ne denli derin olumsuz izler bıraktığı açıktır. Çocuğun duygusal gelişiminde derin bir boşluk bırakan bu eksikliğin giderilmesi çabası ise, çoğu kez anneyi aşırı ödün vermeye, çocuğun üstüne gereğinden fazla düşmeye ve kendini çocuğunun karşısında suçlu hissetmeye yol açmaktadır. Bilindiği gibi ailenin en vazgeçilmez ve hiçbir başka kurum tarafından karşılanamayan işlevi,

duygusal iletişim işlevidir. Aile ortamında gerekli sevgiyi göremeyen çocuğun toplumsal uyumu eksik olur ve psikolojik bunalımlara düşer. Günümüz çekirdek ailesinin üyelerinin dışarıda ve uzakta çalışmaları bu sevgi ortamının gerektiği kadar oluşmasına engel olmaktadır. Oysa hızlı teknolojik ve toplumsal değişimin getirdiği çok yönlü sorunlar, aile ortamındaki dayanışma ve sevgiye daha fazla gereksinim hissettirmektedir. Topluma başkaldırı, düzene karşı çıkma, hatta intihara kadar varan patolojik davranışların en önemli nedenleri arasında sevgi yokluğu ve yalnızlık gelmektedir. Bu nedenle özellikle annenin ev dışında çalışmasına karşı çıkmıştır (Razon, 1981). Bir araştırmada, annesi çalışan ilköğretim çocuklarının-ki bu, annenin yorgunluğuna, ilgisizliğine ve çocuğun eve dönünce okul sorunlarını anlatacak bir anne bulunamamasına neden olmaktadır- başarılarının düşük olduğu gözlenmiştir.

Bu gibi sorunlar kuşkusuz tüm çağdaş toplumlardaki ailelerin sorunlarıdır. Bu sorunlar toplumsal değişim ile birlikte artarak devam etmektedir. Bu nedenle çağdaş psikiyatri akımları bireyin tedavisinden çok, içinde yaşadığı aileyi dikkate almaktadırlar. Bugün modern toplumlarda, toplumsal gelişme planlarının birey değil, ailenin dikkate alınarak yapılması bundandır.

Çağdaş toplumlarda formal eğitim süresi 25-26 yaşlarına kadar uzanmaktadır. Üstelik bu eğitim sürecini başarılı geçirebilmesi için bireyin çok yönlü bilgilerle donatılması söz konusudur. Dil, bilgisayar, müzik, resim, spor gibi dallarda çocuğun yetişmesi ailenin gücünün ve uzmanlığının dışında kalmaktadır. Ailenin bu açıdan doktorlar, sosyo-psikolojik uzmanlar, sanat ve spor alanlarındaki eğiticilerle işbirliği içine girmeleri kaçınılmazdır. Anne-babanın bu süreçteki görevleri çocuklarını tiyatro, opera, konser, sinema, konferans gibi etkinliklere götürmekle birlikte; onlar için kitap, dergi, kaset, disk gibi ürünleri de sağlamaktır. Tüm bu olanakların sağlanması önemli bir gelire

sahip olmayı gerektirmektedir. Bu da ailenin karşısına çıkan bir sorunun da, yeteri kadar ekonomik güce sahip olması zorunluluğunda kalmasıdır. Bu zorunluluk çağdaş ailenin çocuk sayısını planlamada önemli bir etken olmaktadır. Görülüyor ki günümüz toplumu insanlara çeşitli hizmetler ve ürünler sunarken, onlardan o oranda çaba ve emek de beklemektedir. Bu nedenle eşler bir yandan kendi ekonomik olanaklarının elverdiği oranda çocuk yapmayı planlamak zorunda oldukları gibi, diğer yandan da sahip oldukları çocuklarını modern toplumun sahip olduğu tüm olanaklardan yararlandırmak zorundadırlar. Bu değerlendirme; çağdaş toplumlarda “Daha az sayıda çocuk, fakat çok sağlıklı çocuk”. “Daha az sayıda çocuk fakat çok iyi eğitilmiş çocuk” gibi fikirlerin yaygınlaşmasına ve geçerlilik kazanmasına neden olmuştur.

Değişen toplumlarda, ailenin karşılaştığı çok önemli bir sorun da, ergin yaşa gelen çocuklarına karşı nasıl davranacakları sorunudur. Çünkü bir çok şeyin değiştiği çağımızda anne-babanın rolü hiçbir zaman bu kadar hassas, bu kadar zor olmamıştır. Geleneksel toplumda çocuk, daha sonra kendisinin de ulaşacağı yetişkini kendine model olarak alıyordu. O, gelecekle özdeşleşiyordu. Günümüzde ise yetişkinin çocuğun gözünde zaman aşımına uğramış bir kişilik ve davranış sergilediği anlayışı egemendir. Yani onun gözünde yetişkin bir gelecek değil, artık bir geçmiştir (Gubbels, 1971: 9). Ergenin bakış açısı bu olunca, anne-babanın tutumunda, gence nereye kadar müsaade etmeli, nerede engel koymalı biçiminde bir çerçeve çizmesi söz konusudur. Bu ise, çağımız ailelerinin en büyük güçlüğüdür. Hızlı toplumsal değişimlere paralel olarak ailesel değerler de değiştiğinden; anne-babaların kendi ergenlik dönemlerinin birikimleri çocuklarına rehberlik etmekten uzak kalmıştır.

Kaldı ki, özellikle kentsel yaşam koşulları adeta çocuğun aileden dışlandığı, soyutlandığı izlenimini yaratmaktadır. Zaten işyerleri ile aile mekanlarının birbirinden uzak olması, komşuluk ilişkilerinin ortadan

kalkması, TV ve diğer kitle iletişim araçlarının etkisi, annenin çalışmak için uzun süre evin dışında kalması, çocukların bakımlarının başka kişilere veya uzman kurumlara bırakılması, çocukla ebeveynlerinin dünyaları arasında bir uzaklaşmaya, kopukluğa neden olmaktadır. Değerler arasındaki bu farklılık, kuşaklar arası çatışma, tüm toplumları aile bağlarını kuvvetlendirmek ve sağlıklı bir toplum için sağlıklı bir aile yapısı oluşturmak çabası içine girmeye yönelmiştir.

SONUÇ

Aile eğitimi ne yeni bir olay, ne de sanıldığı gibi kolay bir olgudur. Özellikle 20. yüzyılın II. yarısı anne-baba ve çocuklar arasındaki ilişki ve iletişim, duygusal gelişim, sosyal ve okul başarılarının temelini oluşturduğunun ortaya çıkarıldığı yıllardır (Pourtois-Desmet, 1989: 69). Aile toplumsal normların ilk öğrenildiği yer olduğundan toplumun yapısının, bütünlüğünün mayasıdır, özüdür. Hiçbir toplum bu özün bozulmasına seyirci kalmaz. Bu nedenle toplum, ailenin sağlıklı bir şekilde işleyip işlemediğini denetlemek durumundadır. Bu denetim bireyler üzerinde ise aileler tarafından gerçekleştirilmelidir. Eğer birey ile ailesi, aile ile üyesi bulunduğu toplum arasında değerler ve normlar bakımından farklılıklar söz konusu ise, toplumlarda kuşaklar arası çatışmanın görülmesi, birey-aile, aile-toplum uyumsuzluğunun söz konusu olduğundandır.

Toplumlar geliştikçe daha fazla makinalar kullanılmaktadır. Kısaca çağdaş toplumlar mekanik toplumlardır. Bu aynı zamanda toplumsal ilişkilerin mekanikleşmesi demektir. Çünkü insan makine ilişkisi ön plana çıkmıştır. Günümüzde insanlar bankadaki paralarını bile bir makine ile ilişki kurarak

çekebilmektedir. Böylece insan ilişkileri, duygusal ve sosyal iletişim giderek azalmaktadır. Yani ilişkiler “duygumatik” düzeyde gerçekleşmektedir. İşte günümüz ailesinin en önemli sorunu, mekanikleşmiş bir toplumda, bireyin duygusal ve sosyal iletişimde karşılaştığı yalnızlığı giderici önlemler almaktır. Çünkü aile, bu toplumlarda bireyin psikolojik ve duygusal yönden tatmin olacağı tek sığınak haline gelmiştir. Bu çabasında aileye devletin tüm kurumlarının yardımcı olmaları gereklidir. Çağdaş toplumların bozulan istikrarında ailenin kuruluş, işleyiş ve yapısının önemi her zamankinden daha da kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nedenle toplumbilimciler ve devlet organlarının iş birliği içinde, ailenin özel yaşamını destekleyici ve koruyucu politikalar geliştirmeleri sağlıklı bir insanlık yaratmak bakımından önemlidir. Aksi takdirde kaçınılmaz bir şekilde oluşan bu toplumsal evrimin bizi nereye götüreceğini açık bir şekilde önceden belirlemek zordur. İnsan neslinin devamı konusunda aileye düşen görev yadsınamaz. Ancak aileyi sadece bu yükümlülüğü ile baş başa bırakmak ilerde tehlikeli sonuçlar doğuracaktır. Aileyi, sadece insan üreten bir kuluçka makinası gibi görmemek gerekir. Bu önemli toplumsal kurumun ekonomik, sosyal, kültürel, duygusal ve hepsinden önemlisi eşitlikçi bir yapıya kavuşmasını sağlamak hepimizin görevidir. Eşitlik, çağımızda en vazgeçilmez bir haktır. Anne-baba arasında olduğu kadar, çocuklar için de çağdaş bir zorunluluktur. Çağdaş ailede çocuk, olgunlaşmamış, eksik, yarım bir insan olarak görülmemeli; anne-baba ve çocuk ilişkileri katı otorite üzerine değil, karşılıklı saygı, sevgi ve güven duygusu üzerine temellendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Balamir, N. (1981). **Kırsal Türkiye’de Eğitim ve Toplum Yapısı**. Ankara: O.D.T.Ü Yay.
- De Fleur, M.L. (1976). **Sociology: Human Society**. Illinois: Scott, Foresman And Company.
- Dinkmeyer, Don C. (1967). “Child Development, The Emerging Self”. **Printice Hall Of India Prinate Lim**. New Delhi.
- Dönmezer, İ. “Bölünmüş Göçmen İşçi Ailelerindeki Çocukların Problem Alanları ve Sıklığı”
Yayınlanmamış Araştırma. İzmir.
- Ergil, D. (1984). **Toplum ve İnsan**. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gökalp, Z. (1976). **Türk Medeniyeti Tarihi**. Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 8,
İstanbul: Güneş Matbaacılık.
- Gubbels, R. (1971). “Seminaire D’tudes Des Roles Familiaux Dans Les Cnilisation
Differentes”. **Edition De L’institut De Sociologie De L’universite Libre De Bruselles**.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. (1984). “Aile İçi Etkileşim ve İlişkiler: Bir Aile Değişme Modeli
Önerisi, Türkiye’de Ailenin Değişimi. Toplumbilimsel İncelemeler”. **Türk Sosyal
Bilimler Derneği**. Ankara.
- Kongar, E. (1972). **İzmir’de Kentsel Aile**. Türk Sosyal Bil. Derneği Yayını
- Liywak, E. (1965). “Extended Kin Relations in an Industrial Democratie Society”, **Social
Structure And Family Generation Of Relations’**. E. Shanas Ve Gordon F. Streib, ,
New Jersey: Prentice Hall.
- Murdock, G..P. (1949). **Social Structure**. New York: Macmillan.
- Ozankaya Ö. (1982). **Toplum Bilimine Giriş**. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özbay, F. (1984). “Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmeleri”, **Türk Sosyal
Bilimler Derneği, Türkiye’de Ailenin Değişimi, Toplumbilim İncelemeleri**. Ankara.
- Pourtois J.P. ve Desmet H. (1989). *Revue Française De Pedogogie*, No:86, Janv-Fev-Mars.
- Razon, N. (1981). “Çalışan Anne Ve Çocuk” **Aile ve Çocuk Dergisi**.
- Sayın, Ö. (1985). **Sosyolojiye Giriş**. Bilim Dizisi, No: 1, İzmir: Erdem Kitabevi.
- Symonds, P, (1939). **Psychology of Parent Relationships**. New York: Appleton-Century-
Corts.
- Tatlıdil, E. (1987). “Kentle Bir Yolu: Gecekondulaşması,” **Sosyoloji Dergisi**. Ege Üniv.
Edebiyat Fak. Yayını.
- Tezcan, M. (1984). **Sosyal ve Kültürel Değişme**. Ankara: Ankara Ü. Eğit. Bil. Fak.Yay.
No:129,
- Tezcan, M. (1988). **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: Olgaç Matbaası.
- Thompson, E.P. (1990). “The Making of The English Working Class”. London, 1963
(Aktaran Özen, Sevinç, Sanayi Kasabasında Yaşam Biçimi ve Aile Yapısında Meydana
Gelen Değişmeler: Soma Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tuncer, O. (1980). “Çocuk ve Aile Çevresi Bildiri” **Çocuk ve Eğitim**. TED Yayını, Ankara:
Şafak Matbaası.
- Tuncer, O. (1980). **Çocuk ve Eğitim**. TED yayını Ankara: Şafak Matbaası
- Yörükoğlu, A. (1984). **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**. Ankara: Aydın Kitabevi
Yayınları.